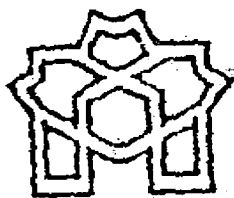

الله أكبر

١٥٤٢٧٨ - ٢٠٢٥٨٨٤

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده زبان و ادبیات فارسی

بررسی مقابله ای صور خیال در اشعار صائب تبریزی و اسیر شهرستانی

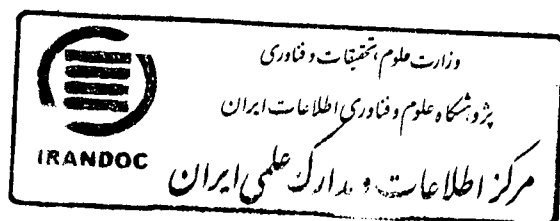
نگارش: غزاله صادق زاده

استاد راهنما: دکتر محمد حسن حائری

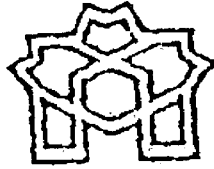
پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته زبان و ادبیات فارسی

شهریور ۸۹

۱۳۹۰/۱/۲۲

۱۵۴۶۷۸

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده زبان و ادبیات فارسی

بررسی مقابله ای صور خیال در اشعار صائب تبریزی و اسیر شهرستانی

نگارش: غزاله صادق زاده

استاد راهنما: دکتر محمد حسن حائری

استاد مشاور: دکتر شیرزاد طایفی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته زبان و ادبیات فارسی

شهریور ۸۹

فرم گردآوری اطلاعات پایان نامه ها
کتابخانه مرکزی دانشگاه علامه طباطبائی

عنوان : بررسی مقابله ای صورخیال در اشعار صائب تبریزی و اسیر شهرستانی	
نویسنده / محقق: غزاله صادق زاده	
مترجم :	
استاد راهنما: دکتر محمد حسن حائری	
استاد مشاور: دکتر شیرزاد طایفی ، استاد داور: دکتر رضا مصطفوی سبزواری	
کتابنامه : دارد	واژه نامه : ندارد
نوع پایان نامه : ☒ بنیادی ☐ توسعه ای ☐ کاربردی	
مقطع تحصیلی : کارشناسی ارشد	سال تحصیلی : ۸۹-۸۸
محل تحصیل : تهران	نام دانشگاه : علامه طباطبائی
دانشکده : ادبیات فارسی و زبان های خارجی	
تعداد صفحات : ۳۰۵	گروه آموزشی : ادبیات فارسی
کلید واژه ها به زبان فارسی : صائب تبریزی ، اسیر شهرستانی ، صور خیال ، تشبیه ، استعاره ، مجاز ، کنایه	
کلید واژه ها به زبان انگلیسی :	
Saeb Tabrizi , Asir ahahrestani , Images , simile , Metaphor, Trope , allusion	

چکیده

الف. موضوع و طرح مسئله (اهمیت موضوع و هدف): هدف از نگارش این رساله بررسی عناصر خیال در اشعار دو شاعر سبک هندی، صائب تبریزی و اسیر شهرستانی و نمایاندن و جوه اشتراک و افتراق شعر دو شاعر نامبرده از حیث پرداختن به شیوه های عناصر خیال انگیزی کلام می باشد

ب. مبانی نظری شامل مرور مختصری از منابع چهارچوب نظری و پرسشها و فرضیه ها:

با توجه به موضوع رساله منابع مورد استفاده کتاب هایی در زمینه بدیع و بیان و صور خیال بود که در بخش کتابنامه به آنها اشاره شده است. اما با توجه به زمینه تحقیق که بیشتر جنبه سبم شناسانه دارد باید گفت شالوده و بیان کار بر پایه بسامدهاست. این که صائب به عنوان نمونه والای سبک هندی و اسیر به عنوان شاعری خیال بند معرفی شده اند را تنها می توان با بررسی بسامدهای سبک شناسانه در شعر ایشان تعیین نمود.

پ: روش تحقیق شامل تعریف مفاهیم، روش تحقیق، جامعه مورد تحقیق، نمونه گیری و روشهای نمونه گیری، ابزار اندازه گیری، نحوه اجرای آن، شیوه گردآوری و تجزیه و تحلیل داده ها: ابتدا صد غزل از هر شاعر به عنوان نمونه وبه صورت تصادفی - البته با در نظر داشتن تمامی حروف الفبا در حروف پایانی فافیه یا ردیف - برگزیده شد. سپس انواع آرایه های بیانی از تمام ابیات هر غزل به روش فیش برداری استخراج شد. در نهایت بسامدی کلی از هر وضعیت، در کل ابیات غزل برگزیده از هر شاعر به دست آمد که تعداد و درصد آن در پایان هر بخش وبه صورت جداگانه بر روی نمودار نشان داده شده و آمار به صورت مقایسه ای اعلام و نتایج آن بیان گردیده است.

ت. یافته های تحقیق: با توجه به جداول و نمودارهای تهیه شده، از هر یک از صنایع صورخیال در شعر هر شاعر، آمار متفاوتی به دست آمده است که از رهگذر این آمار و ارقام می توان درجه خیال انگیزی کلام در شعر هر شاعر را مشخص نمود. یافته های رساله در واقع همین بسامدهایی هستند که کاربرد انواع آرایه های بیانی در غزلیات دو شاعر را نشان می دهند و در هر بخش جداگانه به آن ها پرداخته شده است.

ث. نتیجه گیری و پیشنهادات: با توجه به آمار و بسامدهای صور خیال در اشعار دو شاعر معلوم می شود که پراکندگی صورت خیال در اشعار صائب بیشتر از اسیر است. یعنی کاربرد صنایع در اغلب ابیات صائب به صورت ترکیبی است. اما شعر اسیر به دلیل انباشتگی تصاویر خیال انگیز و شیوه جان بخشی، بشتر استعاره مدار است. نکته مهم دیگر شیوه تمثیل پردازی صائب است که به طور متعادل و پراکنده و در موارد لازم رعایت شده است. صائب خود را به تمثیل پردازیهای غریب و عاری از لطف وانمی دارد و همچون افراط گرایان این سبک از هر پدیده نازلی تمثیل نمی سازد. اما اسیر به طور کلی شیوه تمثیل پردازی را کمتر مد نظر قرار داده و بیشتر از طریق استعاره پردازی های مکرر و تشبیهات فشرده تصاویر شعرش را ساخته و پرداخته است.

صحت اطلاعات مندرج در این فرم براساس محتوای پایان نامه و ضوابط مندرج در فرم را گواهی می نمایم.

نام استاد راهنما: دکتر محمدحسین حارثی

سمت علمی: دانشیار

نام دانشکده: ارباب فارس، وز، کربخا

رئیس کتابخانه: عبدالعلی جهانگیری

با همه ناچیزی

تقدیم به

مادرم

چکیده

در رساله حاضر با عنوان " بررسی مقابله ای صور خیال در اشعار صائب تبریزی و اسیر شهرستانی" به کاربرد صور خیال اعم از تشبیه ، استعاره ، مجاز و کنایه در اشعار دو شاعر سبک هندی ، یعنی صائب تبریزی و اسیر شهرستانی پرداخته شده است .

در بخش کلیات علاوه بر توضیحاتی در باب سبک هندی و مختصات آن، دو شاعر نامبرده بصورت کلی معرفی شده اند. در بخش های بعدی رساله، هر یک از صنایع بیانی به صورت مجزا مد نظر قرار گرفته اند ؛ بدین گونه که نخست شرحی کوتاه درباره هر یک از آرایه ها آورده شده ، سپس فروع آن به همراه شواهدی از هر دو شاعر مورد بررسی قرار گرفته است .

در تهیه و تدوین رساله حاضر ، روش کار چنین بود :

ابتدا صد غزل از هر شاعر به عنوان نمونه و به صورت تصادفی - البته با در نظر داشتن تمامی حروف الفبا در حروف پایانی قافیه یا ردیف - برگزیده شد. سپس انواع آرایه های بیانی از تمام ابیات هر غزل ، به روش فیش برداری استخراج شد. در نهایت بسامدی کلی از هر صنعت، در کل ابیات صد غزل برگزیده از هر شاعر به دست آمد که تعداد و درصد آن در پایان هر بخش و به صورت جداگانه بر روی نمودار نشان داده شده و آمار به صورت مقایسه ای اعلام و نتایج آن بیان گردیده است .

نکته قابل ذکر این که با توجه به بسامد چشمگیر صنایع در اشعار هر دو شاعر، از ذکر تمامی ابیات در متن رساله صرف نظر شده و تنها ابیات بارزی به عنوان نمونه - که با توجه به نوع صنعت و بسامد آن از پنج تا بیست بیت متغیر است - ذکر گردیده است ؛ و از آن جا که فهرست دویست غزل برگزیده از دو شاعر در بخش پایانی به صورت پیوست آمده است ، ابیات نمونه در هر بخش با توجه به ترتیب الفبایی حروف پایانی قافیه یا ردیف، در بخش پیوست ها قابل دسترسی هستند.

اما درباره ابیات برگزیده ای که درون متن آمده اند، باید گفت که علاوه بر توضیح آرایه های بیانی و صور خیال ، با توجه به برخی پیچیدگی های لفظی و معنایی در ابیات هندی ، کلید هایی برای درک بهتر معنی به همراه شرح کاملی از معنای بیت ارائه شده است.

در ضمن به صنایع بدیعی اعم از بدیع لفظی یا معنوی که مخاطب را در فهم بیت یاری می‌رسانند- با توجه به درجه اهمیت آن‌ها - در خلال شرح یا پانویس، اشاراتی صورت گرفته است.

کلید واژه‌ها: صائب تبریزی ، اسیر شهرستانی ، صور خیال ، تشبیه ، استعاره ، مجاز ، کنایه

سپاسگزاری

در پایان از استاد عزیزم جناب آقای دکتر حائری که راهنمایی این رساله بر عهده ایشان بود و کوشش‌های بسیار و بی‌دریغشان راهگشای دشواری‌های راهم بود، سپاس فراوان دارم و همچنین از جناب آقای دکتر طایفی در جایگاه مشاوره مشفق که همواره در طول نگارش این رساله یاری رسانم بودند، سپاسگزارم .

فهرست مطالب

(۱) کلیات

- ۱-۱ سبک هندی ۱
- ۲-۱ سبک هندی یا اصفهانی؟ ۳
- ۳-۱ ضرورت پیدایش سبک هندی ۳
- ۴-۱ پیشگامان سبک هندی ۴
- ۵-۱ مختصات سبک هندی ۵
- ۶-۱ صائب تبریزی ۱۳
- ۷-۱ صائب و شاعران پیش از وی ۱۴
- ۸-۱ صائب و عرفان ۱۷
- ۹-۱ شیوه شاعری صائب ۱۷
- ۱۰-۱ آثار صائب ۲۷
- ۱۱-۱ اسیر شهرستانی ۲۸
- ۱۲-۱ اسیر و شاعران پیش از وی ۲۹
- ۱۳-۱ اسیر و معاصران وی ۳۰
- ۱۴-۱ حرفه و موقعیت اسیر ۳۱
- ۱۵-۱ اعتیاد اسیر ۳۳
- ۱۶-۱ آثار اسیر ۳۴
- ۱۷-۱ شیوه شاعری اسیر ۳۵
- ۱۸-۱ عناصر خیال ۴۵

(۲) تشبیه

۴۶.....	تشبیه	۱-۲
۴۶.....	تشبیه مفصل صریح	۲-۲
۶۱.....	تشبیه بلیغ	۳-۲
۸۱.....	تشبیه مضمرب	۴-۲
۸۶.....	تشبیه تفضیل	۵-۲
۸۹.....	تشبیه جمع	۶-۲
۹۰.....	تشبیه ملفوف	۷-۲
۹۰.....	تشبیه مقلوب	۸-۲
۹۶.....	تشبیه مرکب و تمثیل	۹-۲
۱۰۷.....	مقایسه و نتیجه گیری	۱۰-۲

(۳) استعاره

۱۱۲.....	استعاره	۱-۳
۱۱۲.....	(استعاره در اسم) مکنیه تخیله	۲-۳
۱۳۲.....	استعاره مصرحه	۳-۳
۱۳۲.....	استعاره مصرحه مجردة	۴-۳
۱۳۶.....	استعاره مصرحه مرشحه	۵-۳
۱۳۷.....	استعاره مصرحه مطلقه	۶-۳
۱۴۴.....	استعاره در فعل و صفت (تبعیه)	۷-۳
۱۴۷.....	استعاره در جمله (مرکب)	۸-۳
۱۵۵.....	مقایسه و نتیجه گیری	۹-۳

(۴) مجاز (به علاقه غیر از شباهت)

۱-۴ مجاز..... ۱۶۰

۲-۴ مقایسه و نتیجه گیری..... ۱۶۹

(۵) کنایه

۱-۵ کنایه..... ۱۷۰

۲-۵ کنایه از مصدر..... ۱۷۰

۳-۵ کنایه از موصوف..... ۱۷۷

۴-۵ کنایه از صفت..... ۱۸۱

۵-۵ مقایسه و نتیجه گیری..... ۱۸۸

(۶) نتیجه گیری نهایی..... ۱۹۰

پیشنهاد..... ۱۹۳

پیوست ها (دویست غزل برگزیده از اشعار صائب تبریزی و اسیر شهرستانی)..... ۱۹۴

کتابنامه..... ۳۰۳

فهرست جداول و نمودارها

(۲) تشبیه

۱-۲ جدول تشبیه مفصل صریح (صائب) ۵۸

۱-۲ نمودار تشبیه مفصل صریح در ۱۰۰ غزل صائب ۵۸

۲-۲ جدول تشبیه مفصل صریح (اسیر) ۵۹

۲-۲ نمودار تشبیه مفصل صریح در ۱۰۰ غزل اسیر ۵۹

۳-۲ نمودار مقایسه ای تشبیه مفصل صریح در ۲۰۰ غزل صائب و اسیر ۶۰

۴-۲ جدول تشبیه بلیغ (صائب) ۷۸

۴-۲ نمودار تشبیه بلیغ در ۱۰۰ غزل صائب ۷۸

۵-۲ جدول تشبیه بلیغ (اسیر) ۷۹

۵-۲ نمودار تشبیه بلیغ در ۱۰۰ غزل اسیر ۷۹

۶-۲ نمودار مقایسه ای تشبیه بلیغ در ۲۰۰ غزل صائب و اسیر ۸۰

۷-۲ جدول تشبیه به لحاظ شکل (صائب) ۹۳

۷-۲ نمودار تشبیه به لحاظ شکل در ۱۰۰ غزل صائب ۹۳

نه

۸-۲ جدول تشبیه به لحاظ شکل (اسیر) ۹۴

۸-۲ نمودار تشبیه به لحاظ شکل در ۱۰۰ غزل اسیر ۹۴

۹-۲ نمودار مقایسه ای تشبیه به لحاظ شکل در ۲۰۰ غزل صائب و اسیر ۹۵

۱۰-۲ جدول تشبیه مرکب (صائب) ۱۰۵

۱۰-۲ نمودار تشبیه مرکب در ۱۰۰ غزل صائب ۱۰۵

۱۱-۲ جدول تشبیه مرکب (اسیر) ۱۰۶

۱۱-۲ نمودار تشبیه مرکب در ۱۰۰ غزل اسیر ۱۰۶

۱۲-۲ نمودار مقایسه ای تشبیه مرکب در ۲۰۰ غزل صائب و اسیر ۱۰۷

۳) استعاره

۱-۳ جدول استعاره مکنیه (صائب) ۱۲۹

۱-۳ نمودار استعاره مکنیه در ۱۰۰ غزل صائب ۱۲۹

۲-۳ جدول استعاره مکنیه (اسیر) ۱۳۰

۲-۳ نمودار استعاره مکنیه در ۱۰۰ غزل اسیر ۱۳۰

- ۳-۳ نمودار مقایسه ای استعاره مکنیه در ۲۰۰ غزل صائب و اسیر..... ۱۳۱
- ۴-۳ جدول استعاره مصرحه (صائب) ۱۴۱
- ۴-۳ نمودار استعاره مصرحه در ۱۰۰ غزل صائب ۱۴۱
- ۵-۳ جدول استعاره مصرحه (اسیر) ۱۴۲
- ۵-۳ نمودار استعاره مصرحه در ۱۰۰ غزل اسیر..... ۱۴۲
- ۶-۳ نمودار مقایسه ای استعاره مصرحه در ۱۰۰ غزل صائب و اسیر..... ۱۴۳
- ۷-۳ جدول کلی استعاره در اسم ، فعل و جمله (صائب) ۱۵۲
- ۷-۳ نمودار کلی استعاره در اسم ، فعل و جمله در ۱۰۰ غزل صائب..... ۱۵۲
- ۸-۳ جدول کلی استعاره در اسم ، فعل و جمله (اسیر) ۱۵۳
- ۸-۳ نمودار کلی استعاره در اسم ، فعل و جمله در ۱۰۰ غزل اسیر..... ۱۵۳
- ۹-۳ نمودار مقایسه ای استعاره در اسم، فعل و جمله
- در ۲۰۰ غزل اسیر و صائب ۱۵۴

(۴) مجاز

- ۱-۴ جدول مجاز (صائب) ۱۶۶
- ۱-۴ نمودار مجاز در ۱۰۰ غزل صائب ۱۶۶

۲-۴ جدول مجاز (اسیر) ۱۶۷

۲-۴ نمودار مجاز در ۱۰۰ غزل اسیر ۱۶۷

۳-۴ نمودار مقایسه ای مجاز در ۲۰۰ غزل صائب و اسیر ۱۶۸

(۵) کنایه

۱-۵ جدول کنایه (صائب) ۱۸۵

۱-۵ نمودار کلیه در ۱۰۰ غزل صائب ۱۸۵

۲-۵ جدول کنایه (اسیر) ۱۸۶

۲-۵ نمودار کنایه در ۱۰۰ غزل اسیر ۱۸۶

۳-۵ نمودار مقایسه ای کنایه در ۲۰۰ غزل صائب و اسیر ۱۸۷

(۱) کلیات

- سبک هندی ✓
- صائب تبریزی ✓
- اسیر شهرستانی ✓

گسترش روابط میان ایران و هند چه از لحاظ سیاسی و چه ادبی، به دوران فرمان‌روایی غزنویان در ایران باز می‌گردد. زمانی که اهالی بومی هند بر اثر فتوحات و حکمرانی غزنویان و البته مهاجرت ایرانیان به آن دیار، کم‌کم با زبان و ادبیات فارسی و مظاهر تمدن ایران زمین آشنا شدند.

امرا و حکام مسلمان هند از جهات بسیار به زبان پارسی توجه داشتند و به رشد و پیشرفت ادبیات فارسی در سرزمین هند کمک‌های شایان‌ذکری نمودند. این مسأله موجب رواج زبان فارسی و ظهور و پرورش شاعرانی چون امیر خسرو دهلوی شد. این تأثیر و نفوذ در دوره امرای گورکانی هند که از نوادگان تیمور بودند، به اوج رسید. گروهی از این پادشاهان چون اکبر شاه و شاه جهان گورکانی، پارسی‌گویان خصوصاً شاعران را مورد تشویق قرار می‌دادند و با صلوات و جوایز از آنان حمایت می‌کردند. بدین ترتیب هند از مراکز مهم شعر و ادب پارسی گردید و بسیاری از شاعران ایران آرزوی سفر به هند را در ذهن می‌پروردند. بیت زیر از صائب، دلیلی بر صدق این مدعا است.

همچو عزم سفر هند که در هر دل هست رقص سودای تو در هیچ سری نیست که نیست
(اشرف زاده، ۱۳۸۴: ۱۵)

بدین ترتیب عموم شعرای بزرگ عصر صفوی به هند سفر کردند و بعضی تا پایان عمر در همان سرزمین روزگار به سر رساندند. این رفت و آمدها روز به روز فزونی می‌یافت تا جایی که حتی ملک الشعراهای دربار هند به جز فیضی و دکنی، همه ایرانی بودند. چنان‌که واضح است زبان و شعر فارسی از تأثیر خیال‌بافی‌ها و باریک‌بینی‌های دقیق‌هندیان برکنار نماند.

سبک عراقی رفته رفته متروک شد و " طرز تازه " جای آن را گرفت که شعرای فارسی زبان تا دو قرن (از اوایل قرن دهم تا اواسط قرن دوازدهم) دنباله رو آن بودند. با توجه به اینکه این شیوه ابتدا از هندوستان و پس از آن از دربار هرات - که نوادگان تیمور در آن فرمان روایی می کردند - برخاست و نیز به دلیل متروک ماندن آن در ایران و دوام آن در نواحی یاد شده (هند و افغانستان) تا به امروز، محققان اصطلاح " سبک هندی " را برای آن برگزیدند و بعضی دیگر به واسطه رواج آن در عصر صفوی، آن را " سبک صفوی " می نامند. (دریا گشت ، ۱۳۷۱ : ۴۰۳)

۲-۱ سبک هندی یا اصفهانی ؟

چنان که گفته شد به دنبال مهاجرت شعرای پارسی زبان به هند ، عقاید و افکار ایرانیان با هندوان آمیخته شد و از این رهگذر سبک هندی به عنوان شیوه ای نو ظهور در ادبیات ایران پدیدار گشت . شیخ ابوالفضل فیضی دکنی به سال ۱۰۰۳ و به فرمان اکبر شاه گورکانی داستان " تل و دمن " را از زبان سانسکریت به شعر فارسی برگرداند که نشان از رویارویی این اندیشه ها است. به علاوه عقاید هندوان در اشعار عرفی ، نظیری و غزالی مشهدی نیز که از معاصران اکبر شاه بودند ، گواه این تأثیرپذیری است.

گروهی از محققان معقدند اگر شاعران ایرانی به دربار هند راه نمی یافتند و از فلسفه و ادبیات سانسکریت بهره مند نمی شوند، سبک هندی اینگونه که امروزه به دست ما رسیده و آن را می شناسیم، پدید نمی آمد (همان ، ۲۹۶) با این وصف عده دیگری از پژوهشگران این سبک، عقیده دارند نام هندی بر این شیوه ثقیل می نماید و نشان از نادیده انگاشتن دو قرن تلاش پارسی زبانان در عرصه سخن و سخنوری است . استاد امیری فیروزکوهی با ذکر دلایلی عنوان " سبک اصفهانی " و " سبک صائب " و یا " سبک صفوی " را مناسب تر می داند:

نخست این که هیچ یک از شاعران این سبک، اشاره ای به اخذ آن از هند نکرده اند. صائب در بیتی :

۱- " طرز تازه " یا " طرز نو " نامی است که شاعران این سبک ، برای آن برگزیدند.

۲- این اصطلاح را نخستین بار سیدعلی کمالی اصفهانی در منتخبات اشعار خود و پس از آن ملک الشعرا بهار کتاب در سبک شناسی به کار بردند.

به طرز تازه قسم یاد می کنم صائب که جای بلبل آمل^۱ در اصفهان باقی است
(صائب، ۱۳۷۰: ۸۱۷)

و گروهی از شاعران که به هند سفر نکردند و در ایران (اصفهان) باقی ماندند، زبانشان درست همانند شعرای سفر کرده به هندوستان است. حتی شیوه شاعری صائب پیش از مسافرت به هند، همان گونه بود که در اصفهان اقامت داشت:

ای زمین هند آئین برومندی ببند از صفاهان دیده ای چون زنده رود آورده ام
(صائب، ۱۳۷۰: ۲۵۵۴)

دیگر این که جزء سه چهار کلمه از کلمات هندی امثال " برسات " که حتی در شعر مسعود سعد نیز یافت می شود و " بنست " که در شعر فارسی راه یافته و جز چند داستان آن هم با ذکر مأخذ، نشان دیگری از افکار هندوان در میان ادبیات فارسی وجود ندارد. (دریا گشت، ۱۳۷۱: ۴۷۱) به هر حال نام این شیوه نو هر چه که باشد، از سویی ریشه در سخن پارسی گویان سده های ششم تا هشتم ایران زمین دارد که هر یک به سهم خود بذر این نو جویی و نو آفرینی را در میان آثار خود کاشتند تا در بستر مناسب بارور شود، و از دیگر سو ریشه در سرزمین هند به عنوان یکی از کانون های گسترش زبان و ادبیات فارسی دارد که بسیاری از شاعران صاحب ذوق اعم از صائب تبریزی و بیدل دهلوی را در دل خود پرورش داد و با حامیان فرهنگ دوست و ادب پرورش بر شاخ های این نهال نارس نیرو و حیات بخشید.

تکامل این سبک چنان که از آثار برجسته صاحب نامان آن پیداست، حاصل آمیزش تدریجی دو فکر و فرهنگ بارور مشرق زمین است و شاید عنوان مشترک " ایرانی - هندی " تأییدی بر پذیرش این سخن باشد.

۳-۱ ضرورت پیدایش سبک هندی

در باب لزوم پیدایش این شیوه، استاد دکتر خانلری می نویسد: " غزل فارسی از سنایی تا حافظ در یک راه سیر تکامل را طی کرد و با حافظ به سر حد کمال رسید. در این فاصله یعنی از اوایل قرن ششم تا اواخر قرن هشتم، غزل فارسی، همان راه هایی را که سنایی و انوری نشان داده بودند طی کرد. راه انوری به سعدی منجر شد و راه سنایی غزل آمیخته با عرفان یا

۱- منظور از " بلبل آمل " در بیت صائب، " طالب آملی " از دیگر شاعران این سبک است

اندیشه های عرفانی ، به حافظ رسید و هر دو در راه به کمال انجامید . اما هر کدام نقصانی در پی دارد . پویندگان همه از یک راه رفتند و حاصل آن که پس از حافظ تا دو قرن هیچ نکته ناگفته ای یا هیچ راه نرفته ای نمانده بود . همه معانی مکرر و شیوه بیان نیز هزاران بار تکرار شده بود... از قرن نهم به بعد گروهی از شاعران در پی آن بر آمدند که از تقلید و تکرار بپرهیزند و راهی که در پیش گرفتند بیان احساسات صمیمانه و صادقانه در غزل بود. وحشی و اهلی و هلالی و سپس عده ای که خود را به مکتب وقوع وابسته می شمردند و حتی وقوعی تخلّص می کردند از این گروه بودند ... اما این شیوه رفتار هم گرهی از کار دشوار غزل فارسی که در لجن ابتدال افتاده بود نگشود . " (خانلری، از مجموعه مقالات دریاگشت، ۱۳۷۱ : ۱-۲۶۰) به دنبال چنین احساس نیازی بود که شاعران کوشیدند شعری تازه و به " طرزی تازه " بسرایند. شعری که مضمون و محتوای آن، تقلید کم ارزشی از اشعار استادان برجسته پیشین در عالم غزل - سعدی و به خصوص حافظ - نباشد و نتوان با هیچ معیار و ملاکی این دو را مورد سنجش و ارزیابی قرار داد؛ چرا که در آن روزگار حافظانه و سعدی وار سرودن چنان دست پسود و عاری از لطف بود که بازار سخنوری دیگر بهایی بر آن نمی گذاشت . با این همه به دلیل حاکمیت طولانی غزل بر تاریخ شعر فارسی ، " شاعران تازه گوی " جسارت شکستن قالب را نیافتند و تنها با تغییر و دگرگونی موضوع و محتوا در همان قالب پیشین ، سبکی نو پدید آوردند که نزدیک به دو قرن ، شیوه بی رقیب سخن فارسی گردید.

۴-۱ پیشگامان سبک هندی

پیدایش سبک های تازه و شیوه های نو در سخن پردازای طی فرآیندی تدریجی امکان پذیر است و نمی توان بدون داشتن زمینه های پیشین یک شبه ره صد ساله رفت و طرزی نو ، بر ساخت. زمینه های پیدایش این سبک نیز از دوره های پیشین فراهم شده بود . ویژگی هایی چون نازک خیالی ، مضمون یابی و معنی آفرینی در ادبیات سخن شناسان پیشین مانند سعدی در قرن هفتم و حتی پیش تر از آن ، خاقانی ، نظامی و انوری در قرن ششم به طور پراکنده یافت می شود . البته می توان گفت برجستگی هر یک از ویژگی های فوق از اوایل قرن هشتم در اشعار امیر خسرو در هند و حافظ در ایران سر منشأ تحولات عظیم تر می گردید. صائب در بیتی چنین سروده است :